

Motion till riksdagen 2023/24:692

av **Rebecka Le Moine (MP)**

Reformering av penningssystemet

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge regeringen uppdraget att ta fram lämpliga åtgärder för att 9 kap. 14 § regeringsformen ska gälla fullt ut för alla svenska pengar som skapas och inte bara sedlar och mynt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Många har lärt sig att banker bara kan låna ut pengar som de först lånat in. Men det stämmer inte. Bankerna skapar själva de pengar de lånar ut, i och med att någon skuldsätter sig. Bankernas egenskapade pengar är idag 99 procent av penningmängden, det vill säga alla digitala pengar. Bara 1 procent är sedlar och mynt utgivna av Riksbanken.

När regeringsformens 9 kap. 14 § beslutade 1897 att endast Riksbanken har rätt att ge ut sedlar och mynt, hade kravet att privatbankerna skulle fråntas rätten att ge ut sedlar upprepats länge. Att ge ut sedlar var lönsamt. Man ansåg att den vinst som privatbankerna gjorde på sina sedlar, det så kallade seignoraget, borde tillfalla staten istället. På den tiden utgjorde mynt och sedlar alla pengar.

Riksbankens primära mål är att upprätthålla ett stabilt penningvärde, vilket tolkats som ett inflationsmål om 2 %. Riksbankens sekundära mål är att bidra till att det finansiella systemet är säkert och effektivt. Riksbankens nuvarande huvudsakliga verktyg för att nå inflationsmålet är styrräntan. Styrräntan fungerar dock, som Riksbanken själva konstaterar, inte effektivt för att påverka inflationen. Styrräntan medför snarare allvarliga bieffekter. Här är tre exempel:

Mellan 1999 och 2021 har Riksbanken försökt att använda räntesänkningar för att få upp inflationen. Men trots att man gick så långt som minusränta var inflationen under perioden i genomsnitt bara 1,2 %. Räntesänkningarna hade dock tydliga effekter på andra delar av ekonomin. Penningmängden expanderade i genomsnitt 8 % årligen, och de nya pengarna gick i huvudsak till köp av fastigheter och andra finansiella tillgångar,

vilket trissade upp priset på dessa. Det ledde till ökade kapitalinkomster, vilket är den viktigaste faktorn bakom ökad ekonomisk ojämlikhet.

Under coronapandemin blev utvecklingen extrem. År 2020 expanderade affärsbankerna penningmängden med 19,3 procent (635 miljarder kronor), och samtidigt krympte ekonomin med 3 % och inflationen blev bara 0,5 %. Hur kunde så mycket nya pengar skapas utan knappt någon inflation? En förklaring är att de nya pengarna gick in på börserna och bostadsmarknaden där de ökade OMXSPI med 13 % och bostadspriserna med 10 %. Under 2020 blev kapitalinkomsterna 342 miljarder, varav 65 % gick till den rikaste procenten. Privata bankers skapande av pengar år 2020 ledde alltså till 210 000 kronor i månaden i arbetsfria inkomster till den rikaste procenten i en situation när ekonomin i övrigt krympte.

Efter coronapandemin har inflationen under hösten 2022 närmat sig 10 %. Det tvingar Riksbanken att höja räntan, vilket har allvarliga biverkningar. Hög ränta pressar hushåll med redan små marginaler ännu hårdare. Finanskrisen på 90-talet och finanskrisen 2008 menar vissa ekonomer utlöstes av att centralbankernas räntehöjningar spräckte bubblan. Det finns risk för en liknande utveckling i Sverige och världen just nu, även om det aldrig går att förutse exakt när bubblan spräcks.

Dessa tre exempel, centralbankens agerande före, under och efter pandemin, visar hur svårt det är för Riksbanken att nå sitt lagstadgade mål om ett stabilt penningvärde i ett system där det är affärsbankerna som skapar i stort sett alla pengar. Riksbankens försök att påverka med styrräntan leder till allvarliga biverkningar i form av ökade ekonomiska klyftor och finanskriser. Bankerna fortsätter att öka penningmängden genom att skapa och låna ut pengar så länge de kan hitta kreditvärdiga kunder som är villiga att låna, vilket kan ske utan tanke på vad som är bäst för samhället i sin helhet. I dåliga tider är det inte många som vill låna, och bankerna är också mer tveksamma till att låna ut, eftersom riskerna då är större. Bankerna gasar alltså på i goda tider och bromsar i dåliga tider, vilket skapar instabilitet och förstärker konjunktursvängningar med finanskriser som följd.

Att låta privata banker driva central infrastruktur som pengar innebär också säkerhetsrisker för betalsystemet. För att samhället ska fungera måste vi idag kunna betala varandra med elektroniska pengar. Men affärsbankspengar består av ett privat företags skuld till kunden; om banken får ekonomiska problem faller förtroendet för bankens förmåga att återbetala sina skulder, vilket innebär en risk för att samtliga elektroniska pengar blir värdelösa. Det kan inte samhället acceptera, vilket innebär att banker i nuläget måste räddas vid ekonomiska kriser. Det leder till en situation av moral hazard – bankerna kan ta stora risker och tjäna mycket i bra tider. Om något går snett räknar de med att skattebetalarna rycker in och räddar dem. Riksbankens förslag till e-krona skulle kunna innebära att Sverige får en säker digital betalningsinfrastruktur som kan användas, vilket innebär att det inte längre blir lika viktigt att rädda banker vid kriser.

Det räcker inte med en ökad tillsyn och kontroll av bankerna, fler regler och högre skatter och avgifter på finanssektorn för att förebygga finanskriser. Central infrastruktur som pengar ska inte drivas av privata företag med vinstintresse. Och penningmängdens volym ska inte vara beroende av en ökad skuldsättning och räntebetalning. Penningssystemet behöver reformeras så att Riksbanken 1) driver den centrala och statligt uppbackade betalningsinfrastrukturen, exempelvis genom e-kronan, och 2) skapar samtliga nya pengar så att penningmängden kan expanderas och inflationsmålet kan nås

utan att den privata skuldsättningen ökar. Detta är inte möjligt när privatbankerna skapar merparten av pengarna.

Därför borde alla officiella pengar i Sverige ges ut av Riksbanken. Det finns olika tillvägagångssätt för att återge staten ensamrätt på att skapa pengarna. Riksbanken kan introducera e-kronor, en modern krona i elektronisk form som kompletterar kontanter i fysisk form (se Betalningsutredningen). Därefter kan olika åtgärder vidtas för att mängden e-kronor successivt ska öka och mängden affärsbankspengar successivt minska i omlopp. Om de privata bankerna behöver mera pengar än de kan låna in från sina kunder, kan Riksbanken injicera nya pengar i ekonomin.

När Riksbanken finner att det behöver skapas nya pengar för att hålla inflationen stabil, kan de föras ut i samhällets ekonomi på tre olika sätt. Fördelningen mellan dessa tre kanaler beror på hur snabbt de nyskapade pengarna behöver komma in i ekonomin och vilka effekter på inflationen som är önskvärda:

En första möjlig kanal, som är effektiv för att nå inflationsmålet snabbt på kort sikt, är att Riksbanken delar ut pengar direkt till medborgarnas e-kronkonton eller drar tillbaka pengar därifrån vid behov, genom exempelvis en procentuell avgift. Det skulle ha en mycket mer direkt påverkan på inflationen än styrräntan som går omvägen via privatbankerna.

En andra möjlig kanal för mer långsiktig påverkan på inflationen är att pengarna går till statskassan och kan dras tillbaka därifrån vid behov. Pengar till statskassan brukar kallas för "Finanspolitik finansierad av centralbanken". Det är oklart om det är lagligt idag i och med EU:s förbud mot monetär finansiering. Stefan Ingves resonemang tyder dock på att det inte behöver klassificeras som monetär finansiering, han skriver: "Under vissa förutsättningar kan statsobligationsköp vara monetär finansiering, men under andra är de inte det." Det viktiga för att någonting inte ska klassas som monetär finansiering är att: "Riksbanken – som en oberoende centralbank – säger att köpen sker i penningpolitiskt syfte. Monetär finansiering handlar alltså inte om köpen i sig." Ingves fortsätter: "Riksbanken är en oberoende centralbank som fattar självständiga beslut om statsobligationsköp med syftet att uppfylla inflationsmålet. Riksbanken ska alltså agera oberoende och köpen får enbart bygga på Riksbankens egen bedömning. Innehavet får med andra ord inte medföra att staten och Riksbanken hamnar i ett beroendeförhållande. Köpen innebär alltså ingen monetär finansiering och leder inte till skenande inflation i och med att Riksbanken säger att köpen görs i penningpolitiskt syfte." Det innebär att Riksbanken även borde kunna fylla på statskassan i rent penningpolitiskt syfte, om så krävs för att nå inflationsmålet på längre sikt.

En tredje möjlig kanal är lån till banker. I händelse av att ovanstående verktyg 1 och 2 inte räcker är det klokt att åtminstone under en övergångsfas låta Riksbanken bevilja lån direkt till banker. Att låta Riksbanken göra detta innebär dock en problematisk subvention till banksektorn. Vill staten bevilja lån till privata företag är det principiellt sett bättre att en statlig och politiskt styrd investeringsbank upprättas som beviljar lån till de privata företag som staten vill stödja.

I och med att e-kronan införs och Riksbanken ges nya penningpolitiska verktyg så blir det möjligt för Riksbanken att nå båda sina lagstadgade mål betydligt mer effektivt än idag, utan risk för allvarliga bieffekter som finanskriser och ökade ekonomiska klyftor.

Rebecka Le Moine (MP)